

Bokslut

BRÅ:s satsning på ekobrottsforskning 1998–2002

År 1998 fick BRÅ regeringens uppdrag att bygga upp ekobrottsforskningen i landet. I denna skrift redovisas resultatet av denna satsning och hur vi kan gå vidare med arbetet för att förebygga ekonomisk brottslighet. BRÅ ser goda möjligheter att med små medel uppnå stora resultat.

Fakta

- Ekonomisk brottslighet är detsamma som brott inom lagliga verksamheter. De flesta definitioner fokuserar på brott som sker i företag och organisationer.
- Till ekonomisk brottslighet räknas bland annat skattebrott, korrupsionsbrott, förskingring, trolöshet mot huvudman, miljöbrott, livsmedelsfusk, insiderbrott, bedrägeri, försäkringsbedrägerier samt brott mot arbetskydds- och arbetsrättslagstiftning.
- Huvuddelen av de ekonomiska brottslingarna tillhör medelklassen. De som döms för de sofistikerade och organisatoriskt komplexa brotten tillhör dock ett högre samhällsskikt.
- Ekobrotten innebär stora kostnader för samhället, där enbart skatteundandragandet uppskattas till 100 miljarder per år. Genom en kombination av förebyggande åtgärder som inkluderar lagstiftning, information och kontroll samt brottsbekämpning kan man minska skadorna med stora belopp.
- Enkäter har visat att fler människor än tidigare vill att samhället satsar mer resurser på ekobrottsbekämpning.

BRÅ har

- åren 1998–2002 lämnat stöd till ekobrottsforskningen med 26 miljoner kronor fördelade på ett 30-tal projekt,
- bidragit till att bygga upp en omfattande kunskapsbank på ett område som tidigare varit försummat,
- tagit fram en handbok för polis, åklagare och skattebrottsenheter med konkreta exempel på förebyggande metoder,
- tagit fram en handbok för regering, riksdag och myndigheter med tillsyns- och kontrollfunktioner med konkreta exempel på förebyggande regler och metoder.

Några förslag

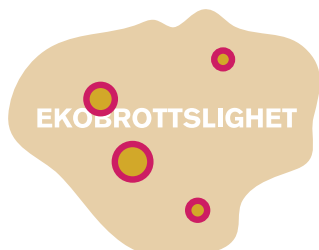
- Näringslivet måste ta större ansvar för att förebygga ekobrott. Detta bör ske genom självreglering i kombination med kontroll och tillsyn från myndigheternas sida (BRÅ:s rapport till Förtroendekommissionens betänkande).
- Företagens dagliga verksamhet regleras av en rad tillsyns- och kontrollfunktioner som revisorer, kvalitets- och miljöansvariga, kreditgivare, fackföreningar samt branschorganisationer. Ändrade regler och ändrad kontroll kan därigenom få en kraftig hävstångseffekt.

I går

Innan BRÅ inledde sin satsning år 1998 på att bygga upp ekobrottsforskningen i Sverige var denna, för att citera en statlig utredning (SOU 1996:84), ett ”påtagligt försummat forskningsområde”. Det fanns en handfull äldre avhandlingar som handlade om olika ekobrott¹.

Flera av dessa forskare hade med tiden gått över till andra områden. Det var inte tal om någon svensk ekobrottsforskning, snarare om några enstaka forskare som intresserade sig för enskilda ekobrottsfrågor. Bara för några år sedan fanns exempelvis inte någon svensk ekobrottsforskning som relaterade till den förhållandevis rika forskning som under flera decennier bedrivits internationellt, främst i USA.

Ett sporadiskt undersökt forskningsområde.

I dag

I dag är läget annorlunda. Flera avhandlingar och andra arbeten har publicerats på kort tid. I en nyligen överlämnad utredning (SOU 2004:18) till regeringen slås också fast att ett särskilt forskningsområde om ekonomisk brottslighet har etablerats. Vid flera universitet ingår kurser om ekonomisk brottslighet som en naturlig del av grundutbildningen. Svensk ekobrottsforskning samarbetar i dag med internationella ekobrottsforskare och de flesta arbeten som tas fram är förankrade i internationell litteratur.

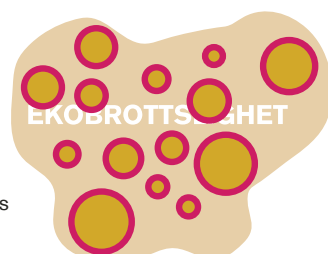
Kunskapsmässigt har vi en hygglig bild av orsakerna till ekobrotten, både på det strukturella planet och när det gäller de personlighetsfaktorer som kan förklara varför vissa begår brott, medan andra inte gör det. Inom vissa branscher är kunskapen särskilt djup, till exempel vad gäller långtradartransporter och restaurangverksamhet. Denna kunskap kan användas till förebyggande åtgärder. Kunskapen motverkar insatser som baseras på okunnighet och därför inte har någon brottsförebyggande effekt.

Brottsligheten förklaras inte enbart av miljön och tillfällena till brott. Brottsligheten styrs också av hur myndigheterna arbetar och här har flera studier gjorts, från den finansiella sektorn till miljöbrott. Kunskaper om hur kontrollverksamhet och brottsbekämpning bedrivs har stor betydelse för att kunna styra myndigheternas arbete mot åtgärder som har effekt.

Vi har också kunskap om särskilda områden som har stor betydelse för ekobrottsligheten. Här kan nämnas skatteparadiserna som genom olika upplägg används i kriminella syften, exempelvis för att undandra skatt.

1. (Wennberg, 1977), konkurser (Magnusson, 1978), priskarteller (Holmberg, 1981) och skattebrott (Vogel, 1970; Lyhagen, 1986).

I dag har kunskapsläget förbättrats om orsakerna till ekobrottslighet.

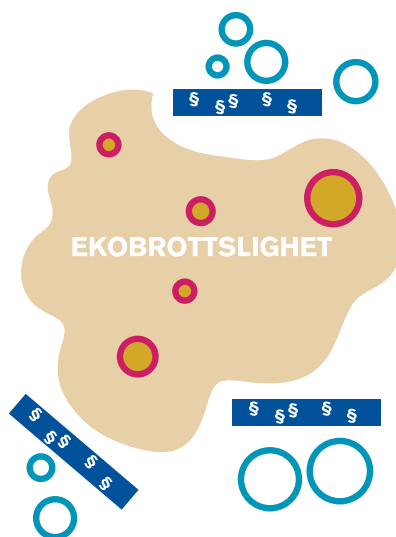
I morgon

Vad vi ännu inte uppnått är att lagstiftaren och regeringen samt brottsbekämpande myndigheter och myndigheter med kontrollfunktioner i tillräcklig grad använder forskningsresultaten i den dagliga verksamheten. Ett undantag är emellertid Skatteverket, som synes ha kommit längst med kunskapsorienterad kontrollverksamhet och skattebrottsbekämpning. Skattebasutredningen och Förtroendekommissionen har också gått i spetsen och efterfrågat forskningsmässig kunskap om reglering och kontroll. I ett framtidsperspektiv bör således forskningen få större genomslag inom regleringen av viktiga politikområden i syfte att minska brottsligheten.

Därför bör också forskningen i högre grad riktas in på förebyggande frågor och kunna besvara frågor som vilka regleringsmetoder som leder till ökad laglydnad. Detsamma gäller effekten av användningen av olika former av information, service och kontroll.

En förutsättning för en kunskapsorienterad inriktning på reglering och kontroll är att ekobrottsforskningen inte stannar av utan att former för styrning, organisering och finansiering kommer att finnas även i framtiden.

Goda möjligheter till förebyggande åtgärder genom reglering och kontroll.

BRÅ:s satsning på ekobrottsforskning 1998–2002

I en av sina noveller skildrar Fritiof Nilsson Piraten turerna kring ekobrottslingen Oscar G. Jönsson, O.G. kallad. Denne lånade pengar mot pantbrev i fastigheter, som senare visade sig ligga i finska lappmarknaden och därmed var utan värde (Alalehto, 2003). O.G. hade tagit intryck av samtida ekonomiska teorier, som menade att det riskabla inte var att låna till investeringar. Risken var i stället att låna ut, en sanning som han själv hjälpte till att bekräfta.

Ekonomisk brottslighet är således inte någon ny företeelse, betydligt äldre än O.G.:s framfart bland de skånska bankerna. Trots det har den svenska forskningen om ekonomisk brottslighet och miljöbrott länge varit ett försummat område. På regeringens uppdrag har emellertid BRÅ under åren 1998–2002 lämnat ekonomiskt stöd med sammanlagt 26 miljoner kronor i syfte att bygga upp ekobrottsforskningen i landet. Bakgrunden är regeringens strategi mot den ekonomiska brottsligheten från år 1995, där en hörnsten var behovet av att öka kunskapen om ekobrottsligheten. Stöd har utgått till ett trettiotal projekt; från Umeå universitet i norr till Lunds universitet i syd.

I denna skrift redovisas översiktligt de projekt som fått ekonomiskt stöd av BRÅ och vilka resultat forskarna kommit fram till. Resultaten är publicerade i BRÅ-rapporter, avhandlingar och andra skrifter från universiteten samt tidskriftsartiklar. Dessutom redovisas de satsningar som BRÅ har gjort på ekobrottsområdet. Det gäller framför allt arbeten som handlar om förebyggande metoder mot ekobrott. Syftet med skriften är att ge en så heltäckande bild som möjligt av vad som har skett på detta forskningsområde och ange referenser för den som vill gå djupare i materialet.

Skriften vänder sig till regering, riksdag och departement, myndigheter inom rättsväsendet samt myndigheter med kontroll- och tillsynsuppgifter, forskarsamhället, medier, och andra intressenter av forskning och kriminalpolitik.

"En av BRÅ:s viktigaste uppgifter är att sprida forskningsresultat till rättsväsendet och myndigheter med kontroll- och tillsynsfunktioner."

Ekonomisk brottslighet, något att räkna med?

Ett problem med begreppet ekonomisk brottslighet är att det är oklart vilken brottslighet som egentligen avses. Någon klar definition finns inte och begreppet har diskuterats sedan 1940-talet, egentligen ännu tidigare. Sven-Åke Lindgren (2001), Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet, beskriver i en uppsats i den internationella BRÅ-antologin *White-Collar Crime Research. Old Views and Future Potentials*, hur "manschettbrottslighet" har intresserat forskare ända sedan 1800-talet. Martin Bergquist (2002), Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, har i licentiatavhandlingen *Ekonomisk brottslighet – Något att räkna med?* gjort en omfattande genomgång av begreppet ekonomisk brottslighet i den internationella litteraturen.

För att göra en lång historia kort kan definitionen av begreppet ekonomisk brottslighet anses handla om antingen vilka som begår brotten eller vad som utmärker dem. Edwin Sutherland (1949), som på fyrtioalet myntade begreppet white-collar crime, fokuserade på gärningsmännen. Det gällde personer inom näringslivet – oftast på toppnivåer – som missbrukade sin ställning genom att begå brott,

publikation från BRÅ ➤

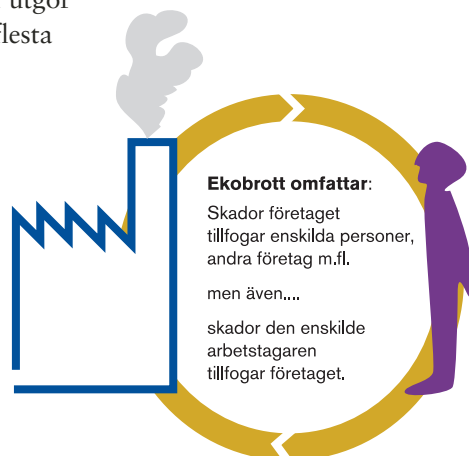
Det var BT-Kemi som lade grunden till begreppet miljöbrott. Giftskandalen i Teckomatorp 1977 ledde så småningom fram till en miljöbalk och en särskild miljöbrottsorganisation inom polis- och åklagarväsendet.

FOTO: INGVAR ANDERSSON / PRESSENS BILD

exempelvis skattebrott och otillåtna priskarteller. Långt senare hävdade Susan Shapiro (1990) att det är mera ändamålsenligt att se till gärningen än till gärningsmannen. I en uppmärksammad artikel med titeln *Collaring the Crime, Not the Criminal*, menade hon att det som utmärker ekobrott är att gärningarna bryter mot förtroendet mellan människor. Därför är det möjligt att ”råna” utan att utöva våld eller att göra ”inbrott” utan att bryta sig in. Det är främst företag och andra organisationer som befinner sig i en sådan situation att ett vinningsbrott kan ske genom att ett förtroende bryts, ett förtroende som utgör grunden för relationen mellan gärningsman och offer. De flesta definitioner av ekonomisk brottslighet fokuserar därför brott som sker i företag och andra organisationer.

I Sverige, liksom på många andra håll, brukar vi med ekonomisk brottslighet mena brott som sker inom ramen för ett företag. Verksamheten i företaget är laglig, men man bryter mot de regler som gäller för verksamheten för att tjäna pengar eller minska utgifterna, till exempel genom skattebrott, bedrägerier mot leverantörer och konsumenter, arbetsmiljöbrott och miljöbrott.

publikation från BRÅ ➤

Det kan vara klarläggande att skilja mellan brott som begås i företagets intresse – corporate crime – och brott som begås av anställda och andra inne i verksamheten och som ofta drabbar företaget, occupational crime (Clinard och Quinney, 1973). Av BRÅ-rapporten *Ekobrott. Utvecklingen av några centrala brottstyper* (2002) framgår att i Sverige har ekobrott nästan uteslutande handlat om företaget och företagaren som förövare (corporate crime), och inte som offer för ekobrott (occupational crime). På det internationella området är emellertid occupational crime en central del av ekobrottsligheten. Vanliga sådana brott är korrupsionsbrott (mutor och bestickning), förskingring och trolöshet mot huvudman. Några av den senaste tidens uppmärksammade fall gäller misstänkta occupational crime; Gotlandsbolaget (mutbrott), Systembolaget (mutbrott) och Skandiadirektörerna (trolöshet mot huvudman). I BRÅ-rapporten argumenteras för att även sådan brottslighet ska betraktas som ekobrott. Att även företagen drabbas av ekobrott är fokus i ett projekt som bedrivs inom BRÅ. Ett delresultat har redovisats i en antologi (Liljewalch, 2003).

BT-Kemi och giftfabriken som försvann

Med undantag för nedskräpning begås miljöbrotten ofta inom företag och innebär överträdelser av de miljöregler som gäller för näringslivet. Motivet till brotten är många gånger ekonomisk vinning, i betydelsen besparing. I dag uppfattar vi kampen mot miljöbrottsligheten som en självklarhet. Men annorlunda var det på 1970-talet, före BT-Kemi. Begreppet miljöbrott blev 1977 allmänt bekant genom giftskandalen i Teckomatorp. Då sattes spaden i jorden efter långvariga klagomål från grannar, och ett hundratal läckande gifttunnor med förorenade filtermassor upptäcktes. Fabriken jämnades så småningom med marken.

publikation från BRÅ ➤

Erland Mårald, Institutionen för historiska studier vid Umeå universitet, har i BRÅ-rapporten *Giftfabriken som sprängdes. BT Kemi-skandalen och miljöbrottsbegreppets etablering* (2002) skildrat Sveriges första miljöbrottskandal. BT-Kemi lade grunden för begreppet miljöbrott. Det är nutidshistoria som lett fram till en miljöbalk och en särskild miljöbrottsorganisation inom polis- och åklagarväsendet. Rapporten skildrar mediernas betydelse för vad vi uppfattar som rätt och fel, viktigt och betydelselöst. Valfrid Paulsson, som var chef för Naturvårdsverket när miljöbrottskandalen i Teckomatorp upptäcktes, ger i en inledning till rapporten en ögonvittnesskildring av händelserna. I anslutning till rapporten intervjuades också Valfrid Paulsson i BRÅ:s tidskrift *Apropå* (Haider, 2002a).

publikation från BRÅ ➤

Lurad och förgiftad

Alla har sett dem – overheadbilderna med boxar och pilar som visar hur pengar och varor slussas mellan bolag i olika länder. När sammanbitna skatterevisorer och ekopoliser lägger på den tredje bilden är vi hopplöst förlorade bland pilarna. I BRÅ-rapporten *Lurad och förgiftad. Att avslöja utsatthet för ekobrott* visar en brittisk forskare, Hazel Croall (2004), på ett mer konkret sätt hur ekobrott drabbar vanliga människor på samma sätt som traditionella brott. Vanliga människor dör på arbetsplatser på grund av att säkerhetsbestämmelserna inte följs, skojare lurar av pensionärer deras besparingar och bilreparatörer gör inte hälften av det som de tar betalt för. Kan man tänka sig ett

konkretare offer, frågar Hazel Croall?

I rapporten tar Hazel Croall oss med på strövtåg inom ekobrottslighetens område, långt ifrån overhead-bildernas värld. Med första anhalt i hemmet, utsätts vi för ekobrott av exempelvis fuskande hantverkare och reparatörer. Lämnar vi bostaden och beger oss ut i lokalsamhället fortsätter brottsligheten. Invånarna kan drabbas av vatten- och luftföroreningar, som både leder till skador och minskad trivsel. Lokalsamhällen drabbas också av korruption, som medför att resurserna minskar till offentliga investeringar. Detsamma gäller bedrägerier, riktade mot exempelvis kommunen. Går vi sedan till jobbet kan allvarliga ekobrott inträffa. Brittiska undersökningar visar att det är fler som dör till följd av säkerhetsbrister i arbetet än av traditionellt våld. Arbetstagare kan också exploateras genom överträdelser av avtal och regler om arbetstid, raster, lön och andra ersättningar.

På lunchen går vi ut och handlar och möts av nya ekobrott. Konsumenter kan dö eller skadas av förgiftade eller olämpliga livsmedel. En av de äldsta formerna av livsmedelsfusk är utspädning av livsmedel med vatten och andra billiga substitut. Ger vi oss sedan ut på resa kan vi utsättas för nya ekobrott. På kvällen ser vi över vårt sparande. Många stora skandaler och allvarliga fall av bedrägerier har rört finansiella tjänster och investeringar. Även om finansiella bedrägerier anses ligga långt ifrån enskilda individers dagliga bekymmer påverkar många av dem både stora och små investerare.

När Hazel Croall beskriver ekobrott utgår hon från vinningsbrott som sker inom ramen för företag eller andra organisationer. Hon går också något vidare och tar även upp företags lagöverträdelser som formellt inte är brott men som drabbar människor lika påtagligt som brott. Bakom vissa ekobrott ligger slarv eller inkompetens, som emellertid ofta beror på att företaget hållit ner utgifterna, inte följt reglerna och inte gjort tillräckligt för att rekrytera rätt personal för att övervaka den egna verksamheten.

En viktig aspekt med Hazel Croalls pedagogiska beskrivning av ekobrottsligheten är att hon ansluter till både kriminologin och kriminalpolitiken, där brottsoffret har intagit en allt viktigare position (Garland, 2001). Ekobrottsligheten blir på detta sätt begriplig och kan engagera till åtgärder på annat sätt än när den beskrivs med pilar och boxar.

Fifflarens strategier

Tage Alalehto (2003), Sociologiska institutionen vid Umeå universitet, har inventerat den internationella forskningslitteraturen och sammanställt ekobrott inom olika områden i rapporten *Fiffelstrategier vid ekonomisk brottslighet*. Hans översikt tar sikte på hur fiffelarna gått till väga när de har utfört sina brott. Han går framför allt igenom olika former av bedrägerier. En vanlig form av lurendrejeri är när ett företag på kort tid genomför stora beställningar, inte betalar räkningarna, säljer ut lagret och låter företaget gå i konkurs samtidigt som företagaren sitter någon annanstans och räknar pengarna. En annan form av ekobrott är när företagsledningen fiffelar med bokföringen och låter företaget betala för chefernas privata levnadskostnader. Tage Alalehto redovisar också en lång rad andra ekobrott.

Budskapet är att vi måste vara mer försiktiga och göra grundläggande kontroller. I en uppsats har Tage Alalehto tillsammans med Jan

Falsk faktura
Skatteundandragande - mindre resurser till vården
Skattepengar används till mutor
Fusk bilreparation
Pensionspengar spekuleras bort
Dålig säkerhet på arbetet
Vatten och fett i korven
Förorenad luft

Fru Svensson påverkas av ekobrott

Ekonomisk brottslighet är ett betydligt vidare begrepp än vad många tror.

"Fel och fusk kostar samhället stora belopp. Enbart skatteundandragandet uppskattas till 100 miljarder per år."

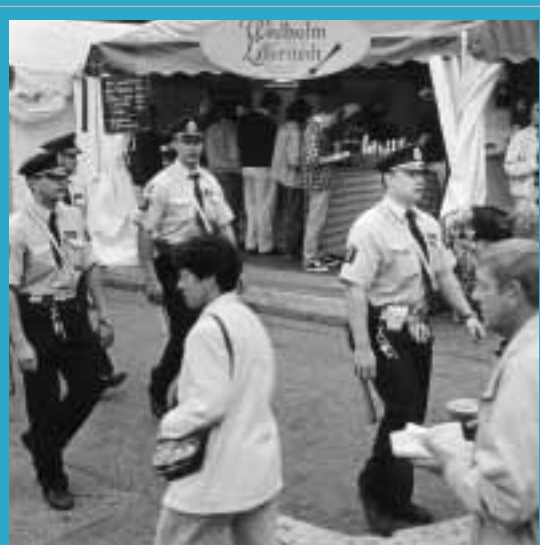

FOTON: ROBERT EKEGREN / EKEGRENISE

”Vi har alltid prioriterat miljöfrågor.

Har vi överskridit gränsvärdena ska vi
självklart genast ta itu med detta.”

”Jag får ångest av kvitton.”

Sjödin i antologin *Förebyggande metoder mot ekobrott* (BRÅ, 2003), utgiven på initiativ av de samverkande myndigheterna i Ekorådet², beskrivit ett fall i Sverige där en oseriös entreprenör lurade både länsstyrelsen och kommunen på miljonbelopp. De investeringar som skulle dra jobb och välstånd till orten visade sig sakna täckning.

Vem kan man lita på?

Karin S. Thorburn (2002), Dartmouth College i Hanover USA, frågar sig hur någon som investerar i aktier kan veta att inte direktörerna lägger beslag på pengarna för egen räkning? Direktörerna kan sälja ut bolagets egendom till underpris till ett företag som de själva kontrollerar, de kan bevilja sig själva fördelaktiga lån, sälja aktier till sig själva eller anhöriga för en billig penning och betala sig själva för höga ersättningar. Särskilt det sista exemplet har hög aktualitet i dagens näringsliv.

Aktieägarnas huvudinstrument för att kontrollera vd:n och de andra direktörerna är att utse en effektiv styrelse. Enligt Karin S. Thorburn är emellertid styrelsen ofta i händerna på den verkställande företagsledningen. Brottligheten i det amerikanska bolaget Enron berodde bland annat på att styrelsen inte i tillräckligt hög grad övervakade företagets direktörer och deras transaktioner med bolaget, inte minst de generösa ersättningssystemen.

Ett annat kontrollinstrument som aktieägarna har, är att utforma ett ersättningssystem till den verkställande ledningen. Ett optimalt ersättningssystem medför att den verkställande ledningen uppmuntras att ta till vara aktieägarnas intressen. Det är vanligt med ersättningar i företagets aktier, men detta kan leda till insideraffärer innan ”goda” nyheter blir offentliga. Ekobrottshärvarna i Enron, WorldCom och Tyco har visat att sådana aktieprogram kan leda till ett kortsiktigt agerande och att ersättningssystemet manipuleras.

Enligt Karin S. Thorburn har utformningen av styrelsen, belöningsystem och röststyrkan på aktierna stor betydelse för att motverka ekobrott.

En vanlig ekobrottslighet är att ägarna plundrar ett företag. Karin S. Thorburn har undersökt 263 svenska företag som gick i konkurs under åren 1988–1991. Hon fann att i 11 procent av fallen hade stora värden förts över till företag som kontrollerades av aktieägare i de konkursdrabbade företagen. Av handlingarna i konkursakterna går det emellertid inte att se i vilken grad de konkursdrabbade företagen fick en rimlig ersättning vid försäljningen eller om överföringarna var till kreditgivarnas nackdel.

Klas Buttwill, Nationalekonomiska institutionen vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet, undersöker också konkurser och ekonomisk brottslighet. I sin kommande avhandling, med följande titel, ställer han frågan, *Does Sweden have to many or too few bankruptcies compared to EU countries and the USA.*

Från storsvindel till småfiffel

På BRÅ:s initiativ inventerades först den nordiska ekobrottsforskningen – *Forskning om ekonomisk brottslighet. En översikt* (Korsell m.fl., 1999) – och därefter den internationella, *Från storsvindel till småfiffel. Teman i internationell ekobrottsforskning* (Lindgren och Theanderson, 2000). Den internationella översikten tar upp olika teman, som orsa-

 publikation från BRÅ

² I Ekorådet ingår riksåklagaren (ordförande), generaldirektören för Ekobrottsmyndigheten, rikspolischefen, generaltulldirektören och generaldirektörerna för Brottsförebyggande rådet, Finansinspektionen, Skatteverket samt Patent- och registreringsverket.

 publikation från BRÅ

kerna till brotten och vilka gärningsmännen är. Ännu i dag pekar den internationella ekobrottsforskningen ut Krueugerkraschen som ett av de största fallen av storsvindel (Ruggiero, 1996). Ett annat exempel på storsvindel beskrivs i Lars Bo Langsteds danska rapport i den nordiska översikten. År 1908, i den så kallade Albertiaffären, avslöjades att Danmarks justitieminister hade gjort sig skyldig till bedrägerier som omfattade över 15 miljoner kronor, på den tiden en svindlande summa. Den tidiga Albertiaffären har sedan avlösts av den ena skandalen efter den andra. Så tidigt som år 1973 inrättades den första nordiska specialmyndigheten mot ekobrott, Stadsadvokaturen for Saerlig Økonomisk Kriminalitet (SØK)³. Som framgår av Lars Korsells (Sverige) och Anne Alvesalos (Finland) rapporter fick den ekonomiska brottsligheten i dessa länder kriminalpolitisk uppmärksamhet först tio år senare. I Norge bildades Økokrim år 1989, i Sverige tillkom Ekobrottsmyndigheten först år 1998.

Inventeringen av den nordiska ekobrottsforskningen visade vidare att regeringarna i både Sverige, Norge och Finland åren 1995–1997 formulerade strategier mot den ekonomiska brottsligheten. En bidragande orsak var den kraftiga nedgången av ekonomin i början av 1990-talet. I kölvattnet av de bistra tiderna med många konkurser, upptäcktes ett stort antal oegentligheter som satte fingret på problemet med den ekonomiska brottsligheten. Särskilt illa drabbades Finland. Även i Sverige var situationen allvarlig och storbankerna hölls under armarna av statens bankakut. Riksbankens ränta gick under kort tid upp till 500 procent i ett försök att bromsa valutaspekulationerna.

Oskar Engdahl (2003), Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet, har i doktorsavhandlingen *I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshoremärknader och ekonomisk brottslighet* lämnat ytterligare näring till de senaste årens kriminalpolitiska utveckling. Bakom ekobrottsstrategierna i de nordiska länderna låg finansiella krascher över hela västvärlden, inte minst bankkriserna i USA. Det skapade en misstro mot de avregleringar som hade skett tidigare. Bedrägerier och misslyckade investeringar tolkades som för-

3 SØK:s verksamhet finns bland annat beskriven i Förebygga ekobrott. Behov och metoder. BRÅ-Rapport 2003:1.

Västvärldens bank- och finanskriser i början av 90-talet skapade en misstro mot de avregleringar som skett tidigare. Detta ledde till att regeringarna började trycka på behovet av spelregler och lagstiftning.

FOTO: ROBERT EKEGREN / EKEGREN.SE

sämrade möjligheter till tillväxt på lång sikt. I kombination med befarade högre transaktionskostnader för att minska olika risker, började många stater betona vikten av spelregler och säkerhet i finansiella system. I stället för att intervensera i marknader eller nationalisera dem, tryckte regeringarna på behovet av spelregler och lagstiftning. Oskar Engdahl menar att efter den 11 september och de amerikanska bokföringsskandalerna, i bland annat företag som Enron, har osäkerheten ökat ytterligare och därmed intresset för fasta spelregler.

Förutom i Sverige har särskilda satsningar skett på ekobrottsforskningen i Norge och Finland. Som framgår av Paul Larssons översikt finns det i Norge tidiga exempel på ekobrottsforskning genom Vilhelm Auberts klassiska undersökning av företagare som bröt mot pris- och ransoneringslagarna.

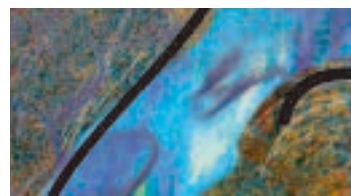
En uppgift för BRÅ har varit att öka utbytet mellan ekobrottsforskare. Sammanställningen av den nordiska ekobrottsforskningen – *Forskning om ekonomisk brottslighet. En översikt* (Korsell m.fl., 1999), var ett resultat av ett seminarium med ekobrottsforskare. Tillsammans med Göteborgs universitet har ytterligare ett seminarium anordnats där även några internationella forskare deltog. Seminariets föredrag och artiklar finns samlade i *White-Collar Crime Research. Old Views and Future Potentials. Lectures and Papers from a Scandinavian Seminar* (Lindgren, m.fl., 2001).

En av BRÅ:s viktigaste uppgifter är att sprida forskningsresultat till rättsväsendet och myndigheter med kontroll- och tillsynsfunktioner. Rapportutgivningen kombineras därför med seminarier och pressträffar samt artiklar i den egna tidskriften *Apropå*. I anslutning till att BRÅ har gett ut rapporter med forskningsresultat har målgruppsseminarier arrangerats i Stockholm. Vid några tillfällen har sådana seminarier anordnats även i Göteborg och Malmö i samverkan med regionala myndigheter. Syftet med seminarierna är att skapa en mötesplats för forskare och praktiker. Därför har ofta en praktiker vid seminariet haft rollen som kommentator till rapporten. Kommentatorer har kommit från bland annat Rikskriminalpolisen, Finanspolisen, Finansinspektionen, länsstyrelsen, Ekobrottsmyndigheten och Skatteverket liksom Skatteverkets skattebrottsenheter.

publikation från BRÅ

Hur räknar vi ekobrotten?

Ett viktigt resultat av ekobrottsforskningen är kunskapen om att vi måste bli lika bra på att mäta den ekonomiska brottsligheten som vi är på att mäta den traditionella. Martin Bergquists (2002) avhandlingsprojekt, med delredovisningen *Ekobrott. – Något att räkna med?*, handlar om hur den ekonomiska brottsligheten ska kunna mätas. Ofta ställs frågor som hur omfattande den är och om brottsligheten ökar eller minskar. Många ekobrott förutsätter kontroll för att upptäckas, eftersom brotten inte riktar sig mot individuella offer, som kan göra polisanmälan. För att upptäcka exempelvis skattebrott och bokföringsbrott måste deklARATIONER och bokföring kontrolleras. Eftersom kriminalstatistiken på ekobrottsområdet egentligen bara visar vilka resurser samhället lägger ner på att upptäcka ekobrott, exempelvis genom skatterevisioner och konkursutredningar, speglar statistiken inte den faktiska brottsutvecklingen. Liknande mätproblem finns på andra områden, till exempel våld mellan närstående, sexualbrott av en bekant gärningsman och narkotikabrottslighet. Martin Bergquist undersöker

därför alternativa informationskällor som offerundersökningar och för skattebrottens del, nationalekonomiska beräkningar av skatteundandragandet.

I Hazel Croalls (2004) rapport, *Lurad och förgiftad*, diskuteras också behovet av och möjligheterna till att mäta den ekonomiska brottsligheten. Även om vi med nuvarande kunskap inte kan beräkna de exakta kostnaderna för ekobrott, hävdar många forskare att kostnaderna troligen överstiger dem för traditionella brott. I ekonomiskt avseende förlorar offren för allvarligare bedrägerier mer än offren för inbrott och stölder, förtydligar Hazel Croall. Till detta kan läggas fysiska skador som dödsfall och skador på arbetsplatser.

Vanliga människor är offer för ekobrott

Genom att belysa utsatthet för brott väcks också viktiga frågor, som oro för säkerheten i samhällen och det brottsförebyggande arbetet. Hazel Croall (2004) menar i rapporten *Lurad och förgiftad*, att ekonomisk brottslighet drabbar människor som redan utsätts för mycket konventionell brottslighet och att den påverkar deras liv på liknande sätt. Mycket av den allmänna och politiska reaktionen på brottslighet koncentreras emellertid på traditionell brottslighet, exempelvis ungdomsbrottslighet. En stor del av denna är emellertid av mindre allvarlig natur och rör störande uppträdande, skadegörelse och asocialt beteende. I det avseendet kan verksamheten på företag som skräpar ner, leder till buller och hotar den lokala trivseln också ses som störande.

Dessutom kan studier som behandlar effekterna på samhället av vissa former av traditionell brottslighet också ta upp effekterna av ekonomisk brottslighet. Dörrknackande försäljare samt skurkaktiga byggherrar och skojare skulle kunna tas med i övergripande diskussioner om effekterna av brottsligheten i lokalsamhällena. Miljöbrott och andra brott som hotar livskvaliteten kan jämföras med dessa typer av brott. Andra studier skulle kunna försöka att mer systematiskt jämföra kostnaderna för vissa former av ekonomisk brottslighet med traditionell brottslighet och mer exakt försöka uppskatta kostnaderna för individer orsakade av korruption och skattebortfall.

Halvårsbokslut

Hittills har en rad generella frågor tagits upp, som vilken brottslighet som kan anses vara ekobrott, hur brotten räknas och vilka som drabbas. I fortsättningen kommer redovisningen att bli mer detaljerad, exempelvis kring enskilda ekobrottsområden och vilka som begår brotten.

”Har du varit ute och shoppat, Jacob?”

Erik Wesser (2001), Sociologiska institutionen vid Lunds universitet, har i sin avhandling *”Har du varit ute och shoppat, Jacob?” – En studie av Finansinspektionens utredning av insiderbrott under 1990-talet*, undersökt samtliga 344 utredningar från åren 1991–1999. Av dessa gick 27 utredningar över till åklagare, som beslutade att åtala i åtta fall, varav sex fall ledde till fällande dom.

Erik Wesser menar att även om värdepappersmarknaden avreglerats, har den lagstiftning som finns kvar paradoxalt nog blivit mer komplex.

I kölvattnet av alla konkurser i början av 90-talet upptäcktes ett stort antal fall av oegentligheter. 1995 formulerade regeringen en strategi mot den ekonomiska brottsligheten.

FOTO: ROBERT EKEGREN / EKEGREN.SE

De olika aktörerna, som Finansinspektionen och Stockholms fondbörs, har inte tydliga ansvarsområden. Det finns också olika prioriteringar, säger Erik Wesser. Fondbörsen övervakar fondhandeln och ska anmäla misstänkta brott till Finansinspektionen, som emellertid inte prioriterar dessa ärenden utan hellre tar tag i utredningar som myndigheten självt initierat eller som grundar sig på tips. För åklagare är insiderbrott enbart ett ekobrott bland många andra, dessutom utan att ett tydligt offer och de belopp som ett insiderbrott kan handla om ofta är lägre än för andra ekobrott. Åklagarna kan därför inte sägas prioritera insiderbrott. För Finansinspektionen, i egenskap av tillsynsmyndighet, kan emellertid ett insiderbrott vara ett tecken på ett strukturellt eller organisatoriskt problem av väsentligt större räckvidd än det enstaka brottet. Detta är några frågor som Erik Wesser tar upp i sin avhandling.

På tal om mutor

Den allmänna bilden av Sverige är att vi är förskonade från korrup­tion. Vi vill gärna tro att vi är hederligare än andra nationaliteter. I bagaget ligger den stora och självägande bondeklassen, en lång ämbetsmannakultur med självständiga myndigheter, offentlighetsprincipen, världens äldsta tryckfrihetsförordning och folkhemmet. Under senare år har emellertid vår självbild utsatts för kraftiga törnar. I Gotlandsbolaget rullades en mutaffär i mångmiljonklassen upp. Stora svenska företag är inblandade i förundersökningar om skattebrott, mutor och andra oegentligheter.

BRÅ stöder ett forskningsprojekt vid Sociologiska institutionen vid Lunds universitet som behandlar korrup­tion inom näringslivet. I en uppsats i antologin *Förebyggande metoder mot ekobrott* (BRÅ, 2003) skriver Katarina Jacobsson och David Wästerfors att problemet med mutor är att det som juridiskt är korrupt, kan i vardagliga termer beskrivas som något klanderfritt. I stället för begrepp som muta, bestickning och korrup­tion kallas det för ”provisioner, konsultuppdrag, gåvor,

4 Vid Lunds universitet samarbetar ett flertal forskare om korruptionsfrågor. Joakim Thelander, vid Sociologiska institutionen, forskar om svenska biståndsarbets erfarenheter av mutor och Steven Sampson, vid institutionens antropologiska avdelning, forskar om anti-korruptionsrörelsen, som Transparency International m.fl. David Wästerfors har nyligen kommit ut med avhandlingen *Berättelser om Mutor, det korruptas betydelse bland svenska affärsmän i öst- och centraleuropa*, Stockholm: Symposium.

resor och bjudningar”. Mutor kan ofta förklaras som närbesläktat med socialt umgänge eller gästfrihet. De kan också förklaras i termer av tacksamhet eller som sedvänja och kultur. Enligt Katarina Jacobsson och David Wästerfors leder denna gråzon mellan det tillåtna och det brottsliga till att korruption ofta kan ursäktas av gärningsmännen själva, vilket upprätthåller brottsligheten⁴.

Gråzonernas betydelse

En annan forskare som betonat gråzonernas betydelse för att förklara den ekonomiska brottsligheten är Antoinette Hetzler (2003), Sociologiska institutionen vid Lunds universitet. Hon har studerat de finansiella marknaderna och kommit fram till att marknadsmissbruk inom detta område utmärks av att de sker i gråzonen mellan det lagliga och det olagliga. Man kan också säga att gråzonsbeteenden utmärks av att de bryter mot lagstiftningens anda, men det kan vara svårt att visa att de sker i strid mot lagens bokstav. Antoinette Hetzler sätter fingret på spiken när hon på detta sätt karakteriserar en stor del av problematiken med ekobrott. De kan inte med samma framgång bekämpas med straffrättsliga regler som traditionella brott. Inte nog med att ekobrotten är svåra att upptäcka. De sker också inom en gråzon och är därför svåra att bevisa. Även om många skulle uppfatta ett beteende som olämpligt förutsätter strafflagstiftningen att ett brott ska kunna bevisas.

Antoinette Hetzler menar att det varken räcker med att satsa på självreglering eller straffrättsliga lösningar. Det krävs en stark administrativ tillsynsmyndighet som har tillgång till en bred arsenal av sanktioner och andra tvingande rättsliga medel. Hon menar således att det behövs både hårda och mjuka åtgärder för att minska marknadsmissbruket.

Samuel Cavallin (2002), Internationella Handelshögskolan i Jönköping, studerar också regleringen av de finansiella marknaderna och har behandlat gråzonerna från en annan utgångspunkt än Antoinette Hetzler. Det finns en regel om otillbörlig kurspåverkan som tar sikte på i och för sig lagliga åtgärder, men det finns ett otillbörligt syfte med åtgärderna, nämligen att tjäna pengar på systemet. Samuel Cavallin menar att lagstiftaren försöker komma åt ett gråzonsbeteende straffrättsligt genom rekvisitet ”otillbörligt syfte”. Han menar att straffstadandet är tomt på rättsligt innehåll eftersom vad som är otillbörligt på kapitalmarknaden inte är allmänt känt.

Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk?

Något förenklat är ekonomisk brottslighet brott inom lagliga verksamheter, medan det i organiserad brottslighet är själva verksamheten som är brottslig, exempelvis smuggling. Denna bild förstärker uppfattningen att ekonomiska brottslingar i grunden är ”goda människor” medan den organiserade brottsligheten består av ”onda människor”. I själva verket har den ekonomiska och organiserade brottsligheten beröringspunkter och går då in i varandra (Ruggiero, 1996). Vid juridiska fakulteten vid Lunds universitet bedriver Helén Örnemark Hansen och Malin Sjöstrand ett projekt om kopplingen mellan ekonomisk och organiserad brottslighet.

I BRÅ-rapporten *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk* (Korsell m.fl., 2002), ger ett stort antal forskare en översiktlig

”Det blev som en drog, man var liksom beroende av kickarna. Beloppen var ju helt surrealistiska, men man blir snabbt fartblind.”

”Muta? Nej, det här är bara att betrakta som vanlig representation.”

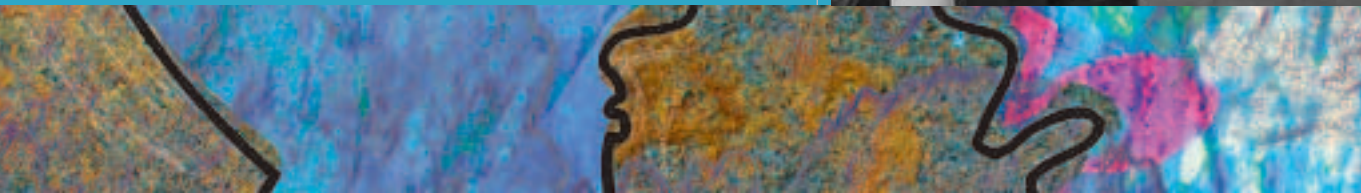

bild av läget i Sverige. Det är Per Ole Träskman, Helén Örnemark Hansen, Malin Sjöstrand, Lars Olsson, Per Samuelsson, Fredrik Andersson och Christoffer Wong vid Lunds universitet, Hans Andersson och Bill Sund vid Stockholms universitet, Tage Alalehto vid Umeå universitet, Ulf Rönndahl vid försäkringsbolaget If och Lars Korsell vid BRÅ.

Rapportens slutsatser är att den organiserade brottsligheten består av nätverk med aktörer som arbetar tillsammans för att begå brott. Det rör sig främst om smuggling av narkotika, alkohol, tobak och dopningsmedel samt organiserade stölder, handel med kvinnor och vapenhandel. Den organiserade brottsligheten ägnar sig också åt ekobrott, som skattebrott, handel med skalbolag, svart arbetskraft och bedrägerier.

Sammanfattningsvis har vi en hygglig kunskap om centrala delar av den ekonomiska brottsligheten, särskilt på skattebrottsområdet, medan det är sämre med kunskapen om den organiserade brottsligheten. BRÅ har emellertid för avsikt att genomföra flera projekt för att undersöka hur den organiserade brottsligheten fungerar.

Försäkringsbranschen – en ny brottsplats

På senare tid har en rad systematiska bedrägerier mot offentliga och privata personförsäkringar upptäckts (Korsell, m.fl., 2002). Det gäller främst sjuk- och olycksfallsförsäkringar. Genom arrangerade trafikolyckor kan stora försäkringsersättningar stoppas i kriminella fickor. Ett fall från Skåne avsåg 33 arrangerade trafikolyckor med 70 personer inblandade. Till brotten hör också bedrägerier med bilförsäkringar och andra brott som försäkringsersättningarna finansierar, till exempel smuggling.

Försäkringsförbundet, som representerar de privata försäkringsföretagen, Riksförsäkringsverket, som är ansvarigt för den offentliga försäkringen, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet och BRÅ har initierat ett forskningsprojekt som tar sikte på sambandet mellan bedrägerier mot den offentliga och privata försäkringen. En rapport av Helén Örnemark Hansen, Fredrik Andersson och Anette Ohlsson är aviserad till år 2005. Den kommer även att innehålla metoder för att motverka bedrägerier. En bärande tanke är att många brott skulle kunna förebyggas om samarbetet mellan de privata försäkringsbolagen och försäkringskassorna kunde öka eftersom gärningsmännen utnyttjar det ena försäkringssystemet mot det andra.

„..många försäkringsbrott skulle kunna förebyggas om samarbetet mellan de privata försäkringsbolagen och försäkringskassorna kunde öka..”

Vem är ekobrottsling?

Hittills har en rad olika typer av ekobrottslighet behandlats och frågan är vilka personer som ägnar sig åt denna verksamhet. I översikten av den internationella ekobrottsforskningen *Från småfiffel till storsvindel*, redovisas kunskapsläget om vilka som begår ekobrott (Lindgren och Theandersson, 2000). En omfattande amerikansk undersökning visar att gruppen ekobrottslingar skiljer sig från traditionella gärningsmän genom en lägre andel arbetslösa samt en högre andel tjänstemän och högutbildade (Wheeler m.fl., 1991). Det är också sådana personer som har tillfälle att begå brott, genom att de har en viss ställning inom företag som ger tillträde till betalningsorder, beställningssedlar, redovisningssystem m.m. Det är således inte enbart högstatuspersoner och veritabla manschettbrottslingar som upptäcks och lagförs för ekobrott

Efter den 11 september 2001 har den finansiella osäkerheten i världen ökat och därmed även intresset för fasta spelregler.

FOTO: BJÖRN OLSSON / PRESSENS BILD

utan huvuddelen tillhör medelklassen. Samma slutsats har dragits i en BRÅ-rapport (Ring, 2003). De som döms för de mest sofistikerade och organisatoriskt komplexa brotten tillhör emellertid ett högre skikt. Ett viktigt påpekande är att samhällets kontrollorgan tenderar att upptäcka de enklare brotten (Korsell, 2003). Denna selektion fortsätter sedan hos de brottsbekämpande myndigheterna, som har svårt att rå på de mer komplicerade och resurskrävande brotten. Undersökningar som bygger på upptäckta och lagförda brott har därför nackdelen att de enbart fokuserar på ett skevt urval av brottsligheten.

En svensk forskare som betonat att personligheten har betydelse för vem som begår ekobrott är Tage Alalehto (2002). I *Fifflarens personlighet. En studie om personlighetsdragets betydelse vid ekonomisk brottslighet* redovisar han intervjuer med företagare och urskiljer tre personlighetstyper av ekobrottslingar.

Den positivt extroverte vill "... gärna flyta högt, glänsa... och... synas i affärstidningar ..." (s. 62). Den positivt extroverte är en ego-centriker. Han vill ha en bra social relation till sina affärspartners. Det är en person som är benägen till rationaliseringar, som kan ondgöra sig över andras illojala konkurrens men samtidigt begå samma typ av brott. Han kan också skylla sin brottslighet på yttre omständigheter som "tvingar" honom att bryta mot lagen. Samtidigt är han lite äventyrlig och får en kick av att testa gränserna och myndigheternas förmåga att upptäcka brott.

Den icke-hjälpsamme ekobrottsförövaren är socialt inkompetent, men tekniskt skicklig. Han är en inskränkt egoist och den enda framgång som räknas är att tjäna pengar. Han saknar förebilder i affärsvärlden och är en ensamvarg.

Den neurotiske ekobrottsförövaren har inte någon tydlig inriktning på sin verksamhet utan brotten "bara sker", till exempel när en kund vill betala svart. Han lever instabilt, är otydlig i sin inställning till det mesta och "saknar ryggrad".

"Det är inte enbart högstatuspersoner och veritabla manschettbrottslingar som upptäcks och lagförs utan huvuddelen tillhör medelklassen."

Ekobrottsforskningen har också undersökt gärningsmännen från ett genusperspektiv. Av en internationell forskningsöversikt framgår att kvinnor är underrepresenterade bland ekobrottslingarna, på samma sätt som vid traditionell brottslighet (Lindgren och Theandersson, 2000). En viktig förklaring är att det är betydligt färre kvinnor än män som är företagare, varför kvinnorna hamnar långt ner i statistiken över brott som sker inom ramen för näringsverksamhet. Fler män än kvinnor har också sådana positioner i företag att de har tillfälle att begå vissa typer av ekobrott. Däremot har kvinnor ofta sådana positioner att de kan begå förskingring och bedrägerier.

Olika orsaker till ekobrott

Av den internationella forskningsöversikten framgår att särskilt ekobrott brukar förklaras av rationella val (Lindgren och Theandersson, 2000). Till skillnad mot traditionell brottslighet där personlighetsfaktorer oftare brukar användas (jfr. dock Tage Alalehto ovan). Beslut att begå ekobrott är ett rationellt beslut, vilket påverkas av de kostnader och vinster som följer av gärningen.

Internationellt har Waring m. fl. (1995) identifierat fyra kategorier ekobrottslingar: 1) krispåverkade, 2) tillfällesgriparna, 3) tillfällessökarna och 4) avvikelsesökarna. Samtliga ekobrottslingar hade anammat det kulturellt sanktionerade målet om ekonomisk framgång. De befann sig också i en situation där det fanns tillfällen till brott, som de också tog. De *krispåverkade* är typiskt sett laglydiga personer som i en kris-situation som kan gälla dem själva, familjen eller företaget, väljer att begå brott. *Tillfällesgriparna* är också normalt sett laglydiga personer, men de griper ett gyllene tillfälle att begå brott om det dyker upp. *Tillfällessökarna* är benägna att tillgripa illegitima medel eftersom de uppfattar legitima medel som alltför ineffektiva för att nå rikedom. Målmedvetet söker de sig till verksamheter som kan ge dem framgång med hjälp av illegitima medel. *Avvikelsesökarna* har genomgående en negativ inställning till legitima medel och är därför i hög grad brottsaktiva.

En klassisk undersökning av Donald Cressey (1953) visar att tre villkor måste vara uppfyllda för att en person som åtnjuter finansiellt förtroende ska begå ett förskingringsbrott. För det första måste personen ha ekonomiska problem som han eller hon inte anser sig kunna diskutera med andra. Problem som är förknippade med statussökande eller att upprätthålla status. Problemen bottnar ofta i personliga tillkortakommanden, till exempel misslyckade investeringar eller spelskulder. För det andra ska personen inte bara ha tillfälle att förskingra utan också kunskap om hur man gör. För det tredje ska personen kunna rättfärdiga sitt lagstridiga handlande inför sig själv genom rationaliseringar, till exempel att det bara är ett lån eller att det inte drabbar någon fattig. Genom rationaliseringen kan personen hantera spänningen eller motsättningen mellan den lagstridiga gärningen och samhällets normer. Trots brottet kan personen fortfarande betrakta sig själv som en hederlig person. Sådana rationaliseringar är särskilt enkla att formulera vid mutbrott (jämför Katarina Jacobssons och David Wärterfors projekt om korrupcion).

"Kvinnor är underrepresenterade bland ekobrottslingarna på samma sätt som vid traditionell brottslighet."

Skatteparadis

I Oskar Engdahls (2003) doktorsavhandling, *I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshoremarknader och ekonomisk brottslighet*, undersöks skatteparadiserna och olika svenska ekobrottsförsvor som har haft koppling till dessa.⁵ Oskar Engdahl (2000) har tidigare gett ut en översikt av skatteparadiserna i BRÅ-rapporten *Finansiella offshore-marknader och skatteparadis*. Han har också gett ut en populärversion av sin avhandling (2004). I inledningen skriver Jan Franke, tidigare kammarrättspresident, om OECD:s arbete mot skatteparadiserna.

I sin avhandling beskriver Oskar Engdahl hur en känd svensk hockeyklubb lät spelare vara anställda i ett bolag som var registrerat på Turks & Caicos (skatteparadis). Bolaget hade en fasadadress (mässingsskylt) i London. Bankkonto fanns i Luxemburg och på Gibraltar. Klubben hade bokfört löner som "signing fee", "konsultarvoden" och "scoutingavtal". Syftet var att slippa betala arbetsgivaravgifter och skatter i Sverige. Klubben föll emellertid på eget grepp genom att bolaget för-lorade stora belopp på optionsaffärer med klubbens pengar, som genomfördes av den person som låg bakom upplägget.

Oskar Engdahl menar att möjligen är framväxten av skatteparadis under de senaste årtiondena ett tecken på "elitens uppror", till skillnad från "massornas uppror" under seklets början. Eliten har ägnat mindre intresse åt demonstrationer och mer åt att med pengarnas hjälp köpa sig fri från beskattning och andra förpliktelser. För vissa personer utgör skatteparadiserna också en fristad från insyn från myndigheternas sida över hur pengarna har förvärvats. Den bristande insynen kan också användas för att bygga upp en fasad som saknar täckning, exempelvis att ett företag verkar mer solitt än vad det i verkligheten är.

Som tidigare nämnts har statsmakterna, till följd av ekonomiska kriser under 1990-talet och ännu mer sedan den 11 september, betonat vikten av marknadsstyrning. Följden är att världssamfundet representerat av OECD, G7-gruppen, FATF⁶ och FSF⁶ mer och mer börjat intressera sig för skatteparadiserna. Utvecklingen går mot en ökad reglering av dessa.

"Just in time"

Den ekonomiska brottsligheten finns i hela näringslivet men vissa branscher är mer utsatta än andra. Lotta Pettersson, Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet och Vanja Lundgren vid motsvarande institution i Oslo (2002), har studerat den ekonomiska brottsligheten i åkeribranschen. I BRÅ-rapporten *Just in time. Ekobrottslighet inom svensk och norsk långtradartransport* beskrivs de strukturella problemen som förklarar brottsligheten. I anslutning till rapporten gav David Ericsson, långtradarchaufför och författare till den uppmärksammade romanen *Truck stop* (1999), en lägesbild av branschens villkor i BRÅ:s tidskrift *Apropå* (Ericsson, 2002).

Enligt Lotta Pettersson och Vanja Lundgren kännetecknas chaufförer och åkare av bristande självständighet och styrs i hög grad av uppdragsgivarnas krav. Det är exempelvis svårt att styra arbetsdagens längd. För att klara jobbet bryter man mot reglerna. En lastbilstransport är numera ett lager på hjul som ingår i en kedja av leverantörer, speditörer och tillverkare vars samverkan måste fungera för att lagret

⁵ Oskar Engdahl fortsätter nu sin forskning med stöd av Vetenskapsrådet. Projektet heter "Finansiella mellan-händer och ekonomisk brottslighet".

publikation från BRÅ

⁶ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering), G7 (Group of Seven) och FSF (Financial Stability Forum).

publikation från BRÅ

publikation från BRÅ

"Beslut att begå ekobrott är ett rationellt beslut vilket påverkas av de kostnader och vinster som följer av gärningen."

ska kunna levereras "just in time". När kedjan hoppar av sker det ofta på bekostnad av den enskilde chauffören som måste lösa situationen, inte sällan genom att bryta mot reglerna.

Åkeribranschen kännetecknas av många småföretag. Konkurrensen är knivskarp, marginalerna små och för att överleva tar företagen juridiska genvägar. På senare tid har åkerierna mött konkurrens även från länder på kontinenten, där pålagorna för företagen är mindre betungande än i Sverige. Sedan rapporten skrevs tycks situationen ha förvärrats. För närvarande pågår omfattande förundersökningar i Väst-sverige där bemanningsföretag satt i system att via underentreprenörer anlita chaufförer som formellt är anställda av företag registrerade i skatteparadiset Isle of Man (Düsing, 2004). På det sättet har vanliga chaufförer undgått skatt och deras arbetsgivare inte betalat arbetsgivaravgifter. Det är i grunden samma upplägg som Oskar Engdahl (2003) redovisat i sin avhandling om skatteparadisen.

Lotta Pettersson och Vanja Lundgren beskriver att det inom åkeribranschen finns exempel på självsanering. Det förekommer tips till myndigheterna när någon har gått för långt. Aktörer som använder illojala konkurrensmetoder och eftersätter säkerheten blir sällan långvariga i branschen.

Ett annat gränsöverskridande forskningsprojekt gäller brott som tullen upptäcker och anmäler. Anna K. Hansson, Internationella Handelshögskolan i Jönköping, kartlägger bedrägerier i samband med gränsöverskridande handel. Det handlar om företag som importerar varor från tredje land (länder utanför EU) och som ger felaktiga uppgifter i tulldeklarationerna i syfte att minska eller eliminera avgifter, skatter och tullar. En rapport är planerad under år 2004. Forskningen går inte enbart ut på att kartlägga bedrägerierna utan också på att

De stora bonusar som direktörerna i ABB och Skandia tagit ut berör inte bara bolaget och dess aktieägare utan påverkar hela samhället. Inom Förtroendekommissionen diskuteras hur man i framtiden ska kunna förhindra denna typ av överdrivna ersättningar.

FOTO: JACK MIKRUT / PRESSENS BILD

förklara vilka faktorer som möjliggör brotten, som bristande kontroll och starka ekonomiska motiv för näringsidkarna. En annan viktig förklaring är att tulltjänstemännen inte alltid ser överträdelserna som ”riktiga” brott.

Hinder och möjligheter

Helena du Rées (2002), Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, har i BRÅ-rapporten *Miljöstraffrätt i praktiken. En studie av rättstillämpning* redovisat hur miljöbrottsbekämpningen fungerar. Den straffrättsliga styrningen bygger på tanken om allmänprevention, det vill säga att straffet ska avskräcka andra från att begå brott. För att allmänpreventionen ska fungera förutsätts kunskap om reglerna hos de myndigheter som svarar för tillsyn och brottsbekämpning, en viss sanktionssannolikhet för dem som bryter mot lagen och tillräckligt avskräckande påföljder för dem som sedan döms för brott.

Helena du Rées undersökning visar att de flesta handläggare av miljöbrott inom tillsynsmyndigheter, polis och åklagare har särskild miljöbrottsutbildning i kombination med lång yrkeserfarenhet av detta område. För sanktionssannolikheten har upptäcktsrisken stor betydelse. Det är främst tillsynsmyndigheter som upptäcker och anmäler miljöbrott. Miljöbrott är svåra att upptäcka, inte minst på grund av få tillsynsbesök från myndigheterna. Dessutom anmäls inte alla misstankar. Till detta kommer att enbart drygt ett av tio anmälda miljöbrott går vidare till åtal. Det innebär att sanktionssannolikheten är låg. Få personer döms för miljöbrott och straffen är sällan stränga, som regel ett relativt lågt antal dagsböter.

 publikation från BRÅ

Åtgärder mot ekonomisk brottslighet

I Carina Petterssons (2001) doktorsavhandling om miljöbrottsbekämpning i praktiken, *Reglering och kontroll av miljöstörande verksamhet*, diskuteras brister i dagens lagstiftning och tillämpning. Delar av avhandlingen är sammanfattad i BRÅ-rapporten *Miljödriven utveckling – på gott och ont?* (Pettersson, 2001a). Ett problem som Carina Pettersson pekar på är att myndigheternas miljökrav, exempelvis om tillåtna utsläpp, inte riktas rättvist mot olika verksamheter. Det beror på att myndigheterna, för att kunna göra en bedömning av vilka krav som ska ställas, är beroende av information från det enskilda företaget. Varje företags tekniska förutsättningar att uppfylla olika miljökrav och även de bedömningar som görs inom företaget om vad som är möjligt att uppnå, kommer att påverka vilka krav myndigheterna så småningom formulerar. På detta sätt kommer skillnader att uppstå mellan vilka krav myndigheterna ställer på företag med likartad verksamhet. Genom att dessa gränser varierar finns inte heller någon enighet om vad som i grund och botten är brottsligt. Carina Pettersson föreslår därför bland annat att det borde tas fram en enhetlig och gemensam mall för att bedöma tillståndsärenden. Härigenom skulle rättvisan öka mellan företagen. Rimligtvis borde förtroendet för miljölagstiftningen därigenom bli större, vilket i sin tur ökar företagets frivilliga deltagande.

Även på korruptionsområdet diskuteras förebyggande åtgärder. I sin uppsats i antologin *Förebyggande metoder mot ekobrott* (BRÅ, 2003), förespråkar Katarina Jacobsson och David Wästerfors att en förebyggande metod mot korruption är att kalla mutor vid dess rätt namn.

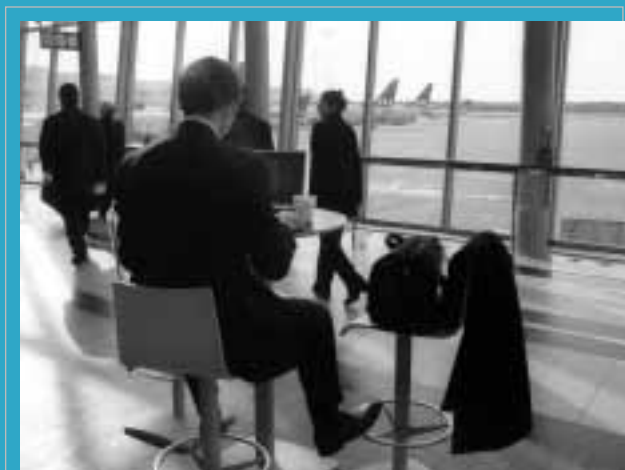
 publikation från BRÅ

 publikation från BRÅ

”Försäkringsbolag! Dom betalar ju bara ut hälften, så det gäller att krydda.”

”Att vara Vd innebär ett stort ansvar. Det måste man bli kompenserad för.”

Som nämnts är problemet med mutor att de tillåts beskrivas på ett sätt som om de vore i samma familj som gåvor, gästfrihet och andra sociala företeelser. Inarbetade metoder och formuleringar som kan komma att motivera, ursäkta och rättfärdiga mutor skulle kunna lyftas fram och granskas. I stället för att försöka likställa mutor med vad som är socialt acceptabelt borde man framhäva det som skiljer mutor från det som anses legitimt.

Ett samhälles åtgärder mot de beteenden som det mest ogillar är att bestraffa dessa. Det straffrättsliga ansvaret är således en tydlig markering. Ett problem vid ekobrott är emellertid att många av brotten sker i företagets intresse. Då kan det vara lämpligt att straffa både företaget och de personer som faktiskt har utfört brottet (Korsell, 2003b). Emellertid finns inte något straffansvar för juridiska personer i Sverige. I stället kan ett företag tvingas att betala företagsbot, som formellt inte är ett straff och dessutom utdöms mycket sällan. Sverker Jönsson, Juridiska institutionen vid Lunds universitet, lägger år 2004 fram en doktors-avhandling med arbetsnamnet *Modern brottslighet och straffansvar för juridiska personer*. Den behandlar olika argument för att införa ett straffansvar även för juridiska personer och hur ett sådant ansvar juridiskt ska konstrueras.

Ekobrott är svåra att upptäcka och det kommer aldrig att finnas resurser att upptäcka och lagföra mer än en bråkdel av dem. Därför är det viktigt med förebyggande metoder som gör att företagen i ökande grad följer reglerna. Carina Pettersson respektive Katarina Jakobsson och David Wästerfors har pekat på några metoder. Ytterligare ett viktigt skäl till att öka de förebyggande insatserna är att den ekonomiska brottsligheten kostar samhället mångmiljardbelopp varje år. Enbart på skatteområdet beräknas skatteförlusten uppgå till 100 miljarder kronor om året. Till detta kommer en rad andra skador som ekobrotten medför. Det framgår med all önskvärd tydlighet i Hazel Croalls (2004) redovisning ovan. Det finns därför stora vinster att hämta om det i högre grad går att förebygga ekobrott. Emellertid är det ekobrottsförebyggande arbetet förhållandevis outvecklat jämfört med förebyggandet av traditionell brottslighet både i Sverige och internationellt. Inom BRÅ har därför två arbeten tagits fram med betoning på att förebygga ekobrott.

Det ena – *Att förebygga fel och fusk. Metoder för reglering och fusk* (Korsell och Nilsson, 2003) – tar sikte på hur regering och riksdag genom att arbeta mer strukturerat med lagstiftning bättre kan förebygga ekobrott och styra myndigheterna på ett sådant sätt att de förebygger brott. Ett viktigt inslag i regeringens arbete är att ställa krav på fakta om hur det ser ut med brottsligheten på olika områden. Utan sådan kunskap går det inte ta fram relevanta åtgärder, vare sig det handlar om lagstiftning eller fördelning av resurser. Boken vänder sig också till alla de myndigheter som har tillsyns- och kontrolluppgifter, från försäkringskassan till miljöförvaltningar. För dessa gäller att stävja fel och fusk genom en kombination av service och kontroll.

Den andra rapporten – *Förebygga ekobrott. Behov och metoder* (BRÅ, 2003) – vänder sig till de brottsbekämpande myndigheterna, som polis, åklagare, Ekobrottsmyndigheten och skattebrottsenheterna. Bakom rapporten ligger ett regeringsuppdrag till BRÅ om att ta fram ekobrottsförebyggande metoder. Rapporten innehåller bland annat en rad förebyggande metoder strukturerade enligt en modell som brukar användas för att förebygga traditionell brottslighet (situationell brotts-

prevention). Enligt rapporten har de brottsbekämpande myndigheterna svårt att förebygga ekobrott eftersom de befinner sig för långt från de situationer där brotten begås. De brottsbekämpande myndigheterna kommer som regel in i bilden först när ett brott har begåtts, upptäckts och anmälts. De som har störst möjlighet att förebygga brotten är i stället myndigheter med kontroll- och tillsynsuppgifter samt alla andra funktioner som företag dagligen möter, som exempelvis kreditgivare, fackföreningar och leverantörer. De brottsbekämpande myndigheterna har emellertid mycket kunskap om den ekonomiska brottsligheten. Genom att systematisera denna kunskap kan myndigheterna påverka andra aktörer, som befinner sig närmare de situationer där brott kan förebyggas.

Som ett led i regeringsuppdraget att ta fram ekobrottsförebyggande metoder för de brottsbekämpande myndigheterna, genomfördes en omfattande enkät riktad till personer verksamma som bland annat konkursförvaltare, skatterevisorer, kronofogdar, skattebrottsutredare, poliser och åklagare. Enkäten finns redovisad i en rapport (BRÅ, 2003a) och i en uppsats med inriktning på förebyggande metoder (Canow, 2003).

Som framgår av handboken *Att förebygga fel och fusk. Metoder för reglering och kontroll* (Korsell och Nilsson, 2003) är lagstiftning en effektiv metod för att förebygga brott, exempelvis genom att göra det svårare eller mer riskabelt att begå brott. En ekobrottsförebyggande lagstiftning infördes år 1999 när företagets revisorer blev skyldiga att till åklagare anmäla misstänkta ekobrott som upptäcks i samband med revisionsverksamheten. Bengt Larsson (2004), Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet, har utvärderat anmälningsskyldigheten och i en kommande BRÅ-rapport *Revisorers anmälningsskyldighet* redovisas resultaten. Revisorerna har tidigare varit negativa till anmälningsskyldigheten eftersom denna uppfattas försvåra samarbetet med klienten, eftersom detta bygger på förtroende. Revisorerna ville inte se sig själva som en slags ”bokföringspoliser”. Följaktligen anmäler revisorerna förhållandevis få brott. Först när de är praktiskt taget helt säkra på att brott föreligger, trots att misstankenivån för anmälningsskyldigheten är mycket låg, anmäler de. Revisorernas skeptiska inställning till lagstiftningen har dock minskat sedan de levt med anmälningsskyldigheten under viss tid.

Av handboken *Att förebygga fel och fusk. Metoder för reglering och kontroll* framgår också att mjuka metoder, som information och service respektive hårdare nypor som tillsyn och kontroll, är viktiga redskap för myndigheterna för att uppnå ökad laglydnad hos enskilda och företag. I handboken diskuteras när och hur dessa metoder lämpligen ska användas i detta syfte. Hur Skatteverket bör rikta in kontrollerna diskuteras i en expertrapport till P-O Edins Skattebasutredning (Korsell, 2002).

Som tidigare nämnts har också de samverkande myndighetscheferna i Ekorådet tagit initiativ till att öka det förebyggande inslaget genom att inventera, dokumentera och sprida kunskapsläget i antologin *Förebyggande metoder mot ekobrott* (BRÅ, 2003).

”Ekonomisk brottslighet är ett betydligt vidare begrepp än vad många tror.”

publikation från BRÅ ➤

publikation från BRÅ ➤

FOTO: JACK MIKRUT / PRESENS BILD

Ju förr desto bättre?

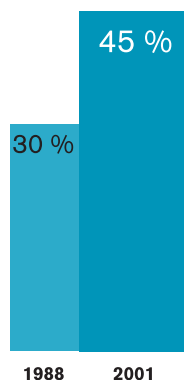
Det brukar heta att det var bättre förr, och dessutom, ju förr desto bättre. En "allmän" uppfattning är nog att kriminaliteten hela tiden ökar och att vi blir mer och mer ohederliga. Denna uppfattning motsägs av en nyligen publicerad undersökning. År 1988 genomförde Sören Wibe (1990), numera vid Skogshögskolan i Umeå, på BRÅ:s uppdrag en omfattande enkätundersökning för att fånga attityden till ekobrott. Tretton år senare gjorde Sören Wibe (2003) om undersökningen för att se om det hade inträffat några förändringar. Undersökningen visar bland annat att allmänheten i dag vill att ytterligare resurser ska satsas på att bekämpa "småfusk i deklarationer". 45 procent vill ha ökade resurser, jämfört med 30 procent år 1988. Fler (30 procent) än år 1988 (21 procent) är beredda att satsa 100 miljoner kronor på att bekämpa sådant fusk, även om det skulle leda till en statsfinansiell förlust genom att skatteintäkterna skulle öka med enbart 50 miljoner kronor. Resultatet indikerar att allmänheten i dag i högre grad än tidigare accepterar skärpt kontroll av deklarationerna som ett led i kampen mot den ekonomiska brottsligheten. Fler än tidigare vill också satsa på ekobrottsbekämpning.

Sören Wibe drar slutsatsen av de samlade resultaten att allmänheten nu har en mindre accepterande hållning mot ekobrott. Ett alternativt sätt att uttrycka detta är att skattemoralen har ökat. I BRÅ:s tidskrift *Apropå* har Sören Wibe i en intervju ytterligare redovisat sina iakttagelser (Haider, 2003). I samma tidskrift kommenterar Lars Korsell (2003a) undersökningen under rubriken "Det var inte bättre förr". Undersökningens resultat går stick i stäv med den allmänna uppfattningen att det bara blir värre och värre.

En känd svensk hockeyklubb lät spelare vara anställda i ett bolag som var registrerat på skatteparadiset Turks & Caicos för att slippa betala arbetsgivaravgifter och skatter i Sverige. Under de senaste åren har världssamfundet, representerat av OECD, G7-gruppen, FATF och FSF, mer och mer börjat intressera sig för skatteparadisen.

"...ekobrottsforskningen har en respektfull bredd och det är angeläget att de linjer som dragits upp utvecklas vidare."

Ja, öka resurserna för att bekämpa ekobrott!

publikation från BRÅ

Slutsats och avslutning

En viktig del i BRÅ:s uppdrag har varit att öka utbytet mellan ekobrottsforskare och förbättra kunskapsläget om det internationella forskningsläget. Här har seminarier och sammanställningar spelat en viktig roll. BRÅ har stått bakom ett stort antal seminarier, inte minst där forskare och praktiker har kunnat mötas. BRÅ har också gett ut två forskningsöversikter, en nordisk och en internationell.

Ser vi till forskningens innehåll har den gamla diskussionen om vad som är ekonomisk brottslighet fortsatt att sätta spår i senare tids ekobrottsforskning. Även om inte några nya eller klagörande definitioner har lanserats, har ändå brottsligheten/begreppet fått en allsidig belysning. Förmodligen ligger problemet i själva begreppet ekonomisk brottslighet och vilka behov som finns att definiera detta. Som nämnts kan begreppet användas för att beskriva högstatuspersoners brottslighet. Ett problem är emellertid att de flesta ekobrott som upptäcks, anmäls och lagförs har begåtts av personer i medelklassen eller lägre medelklassen. Ett annat sätt är att rikta in sig på gärningarna, som innebär att någon bryter ett förtroende eftersom brottet sker av någon som har fått ett förtroende att inneha en tjänst, sköta någons investeringar, ta hand om andras egendom etc.

En kompromiss kan vara att utgå från brott som sker inom ramen för en organisation, typiskt sett ett företag, och skilja mellan brott som sker i företagets intresse (corporate crime) respektive av någon inne i företaget (occupational crime), ofta riktat mot arbetsgivaren.

En intressant aspekt är att ekobrottsfrågorna kom upp samtidigt på 1990-talet i flera nordiska länder. I dag kan vi vänta oss en hel del förändringar från statsmakternas sida med anledning av 11 september och bokföringsskandalerna i USA. Dessa skandaler var en direkt anledning till att Förtroendekommissionen (Dir. 2002:115) bildades, vars uppdrag diskuteras flitigt med anledning av en rad inhemska ”affärer”. BRÅ bidrar med en expertrapport till Förtroendekommissionens betänkande (Korsell, 2003b).

I denna skrifts andra hälft har en rad olika teman för ekobrottsforskningen redovisats. Det har handlat om enskilda brottstyper, kopplingen till den organiserade brottsligheten, orsakerna till ekobrott, vilka som är gärningsmännen, skatteparadisens roll, hur myndigheter arbetar mot ekobrott och attityderna till ekobrott. Det är teman som inte kan sammanfattas på ett bättre sätt än att vi i dag kunskapsmässigt står betydligt bättre rustade än innan regeringen tillsköt särskilda medel till ekobrottsforskningen. En rad olika metoder används för att belysa ekobrott från olika perspektiv. Samtidigt visar genomgången att ekobrottsforskningen har en respektfull bredd, och det är angeläget att de linjer som dragits upp kan utvecklas vidare.

Av Sören Wibes enkätundersökningar framgår att fler svenskar än tidigare vill att samhället satsar mer på ekobrottsbekämpningen. I detta får också ligga att vi måste fortsätta att bygga upp kunskapen om den ekonomiska brottsligheten. För BRÅ:s del handlar det om att utveckla den ekobrottsförebyggande nischen. Här ser BRÅ goda möjligheter att med små medel nå stora resultat. Skälet är att förändringar i lagstiftning och kontroll, som försvårar brotten och ökar upptäcktsrisken, kan få stor effekt på brottsligheten. Titeln på detta arbete är visserligen Bokslut, men låt oss snarare se det som en produkt av en flyktig kvartalsekonomi, som snart ersätts av nya forskningsresultat.

”För BRÅ:s del handlar det om att utveckla den ekobrottsförebyggande nischen. Här ser BRÅ goda möjligheter att med små medel nå stora resultat.”

Litteratur från BRÅ

- BRÅ (2002). *Ekobrott. Utvecklingen av några centrala brottstyper*. BRÅ-Rapport 2002:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- BRÅ (2003). *Förebyggande metoder mot ekobrott. En antologi*. Red: Korsell, L. Utgiven av Ekorådet. BRÅ-Rapport 2003:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- BRÅ (2003a). Canow, I. *Enkätundersökning om ekobrottsförebyggande arbete*. Januari 2003. Webb-publication (som bilaga till BRÅ-Rapport 2003:1).
- Canow, I. (2003). Förebygga ekobrott – hinder och möjligheter. I: Korsell, L. *Förebyggade metoder mot ekobrott*. En antologi. BRÅ-Rapport 2003:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Engdahl, O. (2000). *Finansiella offshoremarknader och skatteparadis*. BRÅ-Rapport 2000:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Ericsson, D. (2002). Vägen och brotten. *Apropå 2/2002*.
- Haider, C. (2002). Det svenska miljöbrottet föddes i Teckomatorp. *Apropå 3/2002*.
- Haider, C. (2003). Ung är hederligast. *Apropå 2/2003*.
- Hetzler, A. (2003). Vita lögnen och blå dunster: Manipulationer i finansmarknadens gråzoner. I: Korsell, L. *Förebyggade metoder mot ekobrott. En antologi*. BRÅ-Rapport 2003:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Jakobsson, K. och Wästerfors, D. (2003). På tal om mutor. I: Korsell, L. *Förebyggande metoder mot ekobrott. En antologi*. BRÅ-Rapport 2003:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Korsell, L. m.fl. (1999). *Forskning om ekonomisk brottslighet. En översikt*. BRÅ-Rapport 1999:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Korsell, L. m. fl. (2002). *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk*. BRÅ-Rapport 2002:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Korsell, L. (2003a). Det var inte bättre förr. *Apropå 2/2003*.
- Larsson, B. (2004). *Revisorers anmälningsskyldighet*. BRÅ-Rapport under utgivning.
- Liljewalch, J. (2003). Rapport från fältet – Hur förebygger företagen brott? I: Korsell, L. *Förebyggade metoder mot ekobrott. En antologi*. BRÅ-Rapport 2003:10.
- Lindgren, S-Å och Theandersson, C. (2000). *Från storsvindeln till småfiffel. Teman i internationell ekobrottsforskning*. BRÅ-Rapport 2000:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes
- Lindgren, S-Å (red.) m.fl. (2001). *White-Collar Crime Research. Old Views and Future Potentials. Lectures and Papers from a Scandinavian Seminar*. BRÅ-Report 2001:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Mårald, E. (2002). *Giftfabriken som sprängdes. BT Kemi-skandalen och miljöbrottsbegreppets etablering*. BRÅ-Rapport 2002:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Pettersson, C. (2001). *Miljödriven utveckling – på gott och ont?* BRÅ-Rapport 2001:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Pettersson, L. och Lundgren, V. (2002). *Just in time. Ekobrottsligheten inom svensk och norsk långtradartransport*. BRÅ-Rapport 2002:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- du Rées, H. (2002). *Miljöstraffrätt i praktiken. En studie av rättstillämpningen*. BRÅ-Rapport 2002:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.
- Ring, J. (2003). *Skattefiffelare och tjuvar. En studie av sociala förhållanden och brottsbelastning hos två grupper av lagförda gärningsmän*. Brottsförebyggande rådet. Webb-publication.
- Wibe, S. (1990). *Samhällsekonomiska aspekter på ekonomisk brottslighet*. BRÅ-PM 1990-2. Brottsförebyggande rådet, stencil.
- Wibe, S. (2003). *Attityder till ekonomisk brottslighet 1988 och 2001*. Resultat av en enkätundersökning. April 2003. Brottsförebyggande rådet. Webb-publication.

Övrig litteratur

- Alalehto, T. (2002). *Fiffilarens personlighet. En studie om personlighetsdragets betydelse vid ekonomisk brottslighet*. Institutionen för socialt arbete nr. 46. Umeå: Umeå universitet.
- Alalehto, T. (2003). *Fiffelstrategier vid ekonomisk brottslighet*. Lund: Barrs förlag.
- Bergqvist, M. (2002). *Ekonomisk brottslighet – något att räkna med?* Licentiatavhandling. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Cavallin, S. (2002). Om kriminalisering med hjälp av vaga rekvisit. JT 2 s. 251.
- Clinard, M. och Quinney, R. (1973). *Criminal Behavior Systems. A Typology*. New York: Holt, Reinhart och Winston.
- Cressey, D. (1953). *Other Peoples Money: A Study of the Social Psychology of Embezzlement*. Lencoe, Illinois: Free Press.
- Düsing, P. (2004). Misstänkt skattefusk i åkeribranschen. Bemanningsföretag utnyttjas för att undanhålla skatter och arbetsgivaravgifter. *Göteborgsposten* den 8 februari.
- Engdahl, O. (2003). *I finansvärldens bakre regioner. En studie om finansiella offshoremarknader och ekonomisk brottslighet*. Göteborg Studies in Sociology, nr. 1. Göteborg: Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet.
- Engdahl, O. (2004). *Skatteparadis*. Stockholm: Agora.
- Ericsson, D. (1999). *Truck Stop*. Stockholm: Ordfront.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Holmberg, S. (1981). *Mot monopolisering? NO:s verksamhet under 25 år*. Akademisk avhandling. Stockholm: Norstedts.
- Korsell, L. (2002). Skatt, risk och brott. I: *Våra skatter?* Expertrapporter till Skattebasutredningen. SOU 2002:47, volym A. Stockholm: Fritzes.
- Korsell, L. (2003). *Bokföringsbrott – en studie i selektion*. Akademisk avhandling. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet avhandlingsserie nr 13. Edsbruk: Akademitryck.
- Korsell, L. (2003b). Straff och självreglering – en strategi för reglering av kontroll av ekobrott. Underlagsrapport till Förtroendekommissionen. www.sou.gov/fortroende. Utges i betänkande 2004.
- Lyhagen, C. (1986). *Oriktig uppgift vid skattebrott, skattetillägg och eftertaxering*. Akademisk avhandling. Malmö: Liber.
- Magnusson, D. (1979). *Konkurser och ekonomisk brottslighet*. Akademisk avhandling. Lunds universitet.
- Pettersson, C. (2001). *Reglering och kontroll av miljöstörande verksamhet*. Akademisk avhandling. Humanekologiska skrifter 19. Göteborg: Institutionen för tvärvetenskapliga studier av människans villkor, avdelningen för humanekologi, Göteborgs universitet.
- Ruggiero, V. (1996). *Organized and Corporate Crime in Europe. Offers that Can't Be Refused*. Aldershot: Dartmouth.
- Skr. 1994/95:217. Regeringens skrivelse till riksdagen. *Samlade åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten*.
- Shapiro, S. (1990). Collaring the Crime, Not the Criminal: Reconsidering the Concept of White-Collar Crime. *American Sociological Review*, 55, s. 346–365. SOU 2004:18. *Brottsförebyggande kunskapsutveckling*. Stockholm: Fritzes.
- Sutherland, E. H. (1949). *White Collar Crime*. Reprint 1983. Westport: Greenwood Press.
- Thorburn, K. S. (2002). *Corporate governance and financial distress*. Paper till Linköping International Conference on Economic Crime, augusti 2002.
- Vogel, J. (1970). *Aspirationer, möjligheter och skattemoral. En rättssociologisk undersökning av deklaranter*. Akademisk avhandling. I SOU 1970:25. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Wennberg, S. (1977). *Förskingring. On Embezzlement*. Akademisk avhandling. Stockholm: Almquist & Wiksell.
- Wesser, E. (2001). "Har du varit ute och shoppat?". *En studie av Finansinspektionens utredning av insiderbrott under 1990-talet*. Lund Dissertations in Sociology 45. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.